

Іван Сахно — науковець, музеолог, педагог, дослідник екології гризунів і степової фауни

Ігор Загороднюк

Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zozzag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X

ZAGORODNIUK, I. Ivan Sakhno, a scientist, museologist, teacher, researcher of rodent ecology and steppe fauna. — An essay on one of the brightest researchers of eastern Ukraine and, in fact, the first 'local' mammalogist, who studied in detail several different aspects of regional mammalogy: the state of populations of top species (marmots, desman, mole-vole), long-term changes in fauna, including extinction or reducing the distribution of a number of aboriginal species, the consequences of the introduction of alien species (muskrat, raccoon dog, etc.), the state and dynamics of populations of murine species important in agriculture (mice, voles), ecological analysis and diet of harmful species (including detailed experiments in the vivarium). He created a school of researchers of changes in fauna as a result of economic development of the steppe and the development of a network of forest belts.

Біографічні деталі

Іван Сахно народився 12 листопада 1904 р. в м. Лебедин Сумської обл. Вищу освіту здобув в Харківському ІНО 1928 р. Там само вступив до аспірантури, в якій навчався під кер. В. Станчинського, після чого працював у Сумському педінституті (03.1934–10.1934), звідки переїхав до Луганська на роботу в Донецькому ІНО (надалі Ворошиловградський педінститут). З 1938 р. — доцент і завідувач новоствореної кафедри зоології. Кандидат біологічних наук з 1940 р. (захист у Дніпропетровську).

У серпні 1941 р. мобілізований до лав Червоної армії; повернувся з фронту 1945 р. Після демобілізації 1945 р. відновився на посаді завідувача кафедри зоології. Був одружений з Людмилою Титаренко (1912–1971), яка до пенсії (1967) працювала з ним на кафедрі. Іван Іванович був засновником зоологічної спеціалізації й зоологічного музею в Луганську, створив віварій, розвивав бази польових практик.

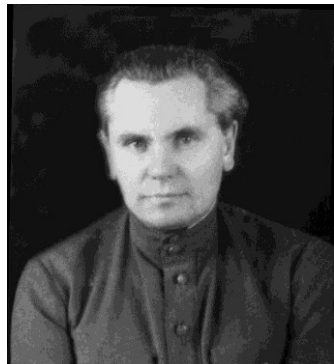

Рис. 1. Іван Сахно. Фото з архіву автора (фрагмент загального фото викладачів ДІНО), близько 1945 р.

Навесні 1969 р. у віці 65 років після конфлікту з керівництвом і фактично виживанням його з посади на користь нових і перспективних кадрів написав заяву на звільнення і вийшов на пенсію. Після цього в інституті ніколи не з'являвся, проте продовжував займатися наукою до кінця життя і публікувати статті у фахових виданнях. Певний час вже на пенсії співпрацював з Луганською обласною СЕС за темою контролю популяцій гризунів.

Помер у Луганську близько 1984 р., восени, у віці близько 80 років (точний рік не з'ясовано). Похований у Луганську, на Гострій Могилі.

Ключові доробки в галузі теріології

Перше дисертаційне дослідження виконане по суті (документів немає) в циклі досліджень харківського Зообіну і групи В. Станчинського (Загороднюк 2011), матеріали якого опубліковано в статті «До вивчення фауни звірів і птахів пользахисних смуг Одеської і Миколаївської областей і впливу фауни на прилеглі поля» (Сахно 1938); дисертацію захищено 1940 р.

Надалі був період зайняття іхтіологією (1940–1941), 5 років військової служби (1941–1945) і відновлення кафедри (1945–1950). І лише у 1950-х роках, напевно у продовження досліджень під час польових практик, підготував спільно з М. Симоновим детальне дослідження результатів акліматизації нових мисливських звірів у регіоні (Сахно & Сімонов 1956). Надалі дослідник ще не раз повертався до теми змін теріофауни, як загалом (Сахно 1963, 1969), так і стосовно мисливської фауни (Сахно 1970).

Важливим і по суті особливим напрямком досліджень, які мало хто проводив, стали системні експерименти у віварії щодо живлення і репродукції польових гризунів, що проливало світло на проблему прогнозу і регуляції їхньої чисельності. Ця тема планувалася як дисертаційна. Прикладом є стаття «Вплив агротехнічних заходів на співвідношення статей та плодовитість деяких мишоподібних гризунів...» (Сахно 1959). Близькими дослідженнями стали «Пользахисні лісосмуги як стації переживання мишоподібних гризунів у придонецьких степах» (1964), «Вплив сівозміни на чисельність мишовидних гризунів» (1966). На жаль, через низку причин¹ захисту не сталося.

Автор щонайменше 21 наукової праці, опублікованих протягом 1938–1976 рр. П'ятьма найцитованішими його теріологічними публікаціями є:

«Матеріали до екології сліпачка звичайного у Ворошиловградській області» (Сахно 1978, 17 цит.); • «Сліпачок (*Ellobius talpinus* Pall.) на Ворошиловградщині» (Сахно 1971, 14 цит.); • «Вплив агротехнічних заходів на співвідношення статей та плодовитість деяких мишоподібних гризунів на полях Луганської області» (Сахно 1959, 12 цит.); • «До вивчення фауни звірів і пта-

¹ Серед них — спровоковані скандали з кадровими питаннями (1967–1969), звільнення дружини й початок серії власних хвороб (1967), вихід на пенсію (1969), смерть дружини (1971), переїзд кафедри й музею у новий корпус (1971) (докладніше: Загороднюк 2011).

хів полезахисних смуг Одеської і Миколаївської областей і впливу фауни на прилеглі поля» (Сахно 1938, 11 цит.); • «Розміщення та чисельність бабака степового (*Marmota bobac* Mull.) у Ворошиловградській області» (Сахно 1972, 7 цит.). Профіль дослідника в гугл-академії ($h = 6$):

https://scholar.google.com.ua/citations?user=Lrq7t_wAAAAJ

Чесноти, захоплення, суспільна робота, відзнаки

Все життя Івана Івановича було пов'язане з наукою. Він вів свої дослідження завжди, не знаючи ні вихідних, ні відпусток. Вивчав, окрім ссавців, також риб (добре відомі його публікації про риб Дінця і його заплавних озер періоду 1940–1941 років), керував дослідженнями комах.

Надзвичайно важливою стала роль І. Сахна у розбудові зоологічної спеціалізації в Луганську: саме ним (за активної участі його дружини Л. Титаренко, яка до виходу на пенсію була асистентом кафедри) створено кафедру зоології, включно з кабінетом зоології, який врешті став зоологічним музеєм, чималу живу експозицію, що розміщувалася в коридорах педінституту, віварій, польову базу практик (Загороднюк 2011).

У різні роки викладав зоологію, дарвінізм, методику біології. Дуже відомим стали заняття в голодні роки з вивчення анатомії й скелетів свійських тварин, для чого у віварії розводили й регулярно давали для занять студентам курей і кролів. Була налагоджена потужна (тисячі зразків, про що збереглися зошити обліку) система виготовлення і поширення по навчальних закладах регіону препаратів і кістяків різних тварин як наочних посібників. Для Зоомузею передав чимало колекцій, у т.ч. приватну колекцію метеликів з різних частин світу (щороку дарував дружині нові зразки).

З часів війни, яку пройшов повною мірою (Кавказ, Балкани, Берлін, служба пошуку героїв), мав багато бойових і пам'ятних нагород, пов'язаних з участю у війні, зокрема два ордени Червоної зірки. Попри це, ніколи не брав участі у ветеранських рухах і заходах. Пам'яті Івана Івановича Сахна автор створив сторінку на вебсайті УТТ (<https://bit.ly/3EHhTuY>).

За період роботи в Луганському (Ворошиловградському) педінституті за участі й керівництва І. Сахна започатковано цикли досліджень регіональної фауни та її змін за багатьма модельними групами — ссавці, риби, двокрилі, лускокрилі, птахи, направлено на завершення дисертацій і захисти до Дніпропетровська та Києва низку надалі знаних фахівців (Л. Лебедева, І. Белік, Н. Шевцова, В. Лісничий, М. Самчук, М. Ярошенко та ін.).

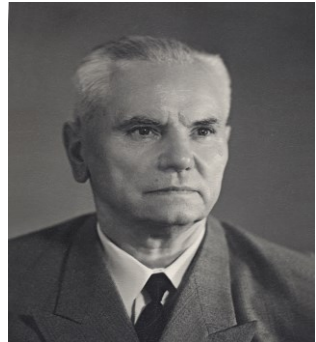

Рис. 2. Іван Сахно. Архів автора (з сімейного фотоальбому І. Сахна; отримано за сприяння О. Байрачної). 1972 р.

Нарис про дослідника та його роль у розвитку зоології та музейної справи на Луганщині опубліковано у «Віснику ННПМ» (Загороднюк 2011).

Література

- Загороднюк, І. В. 2011. Іван Сахно та розвиток зоології й музейної справи на Луганщині: історичні розвідки. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **9**: 69–89.
- Сахно, І. І. 1938. До вивчення фауни звірів і птахів ползахисних смуг Одеської і Миколаївської областей і впливу фауни на прилеглі поля. *Збірник праць Зоологічного музею*, **21–22**: 97–138.
- Сахно, І. І., М. А. Сімонов. 1956. Результати акліматизації промислових звірів у Ворошиловградській області. *Наукові записки. Ворошиловградський педагогічний інститут. Серія фізико-математичних і природничих наук*, **6**: 16–30.
- Сахно, И. И. 1959. Влияние агротехнических мероприятий на соотношение полов и плодовитость некоторых мышевидных грызунов на полях Луганской области. *Зоологический журнал*, **38** (12): 1856–1868.
- Сахно, И. И. 1963. Краткий обзор фауны млекопитающих Луганской области. *Доклады и сообщения на научной сессии, посвященной итогам НИР за 1962 год*. Луганский гос. пед. институт имени Т. Г. Шевченко. Физ.-мат. и ест.-геогр. факультеты. Луганск, 49–54.
- Сахно, И. И. 1969. Изменение в составе зверей Луганской области. *В кн.: Охраняйте родную природу. Выпуск 2*. Донбасс, Донецк, 114–123. [передрук: Сахно, І. 2015. Зміни у складі фауни звірів Луганської області (станом на 1969 рік). *В кн.: Дослідження ссавців степових регіонів. ННПМ НАН України, Київ, 49–57.* (Серія: Novitates Theriologicae; Pars 9).]
- Сахно, И. И. 1970. Охотничье хозяйство и охрана животных [на Ворошиловградщине]. *В кн.: Охраняйте родную природу. Выпуск 3*. Донбасс, Донецк, 122–142.
- Сахно, И. И. 1971. Слепущонка (*Ellobius talpinus* Pall.) на Ворошиловградщине. *Вестник зоологии*, № 5: 65–69.
- Сахно, И. И. 1972. Размещение и численность сурка степного (*Marmota bobac* Mull.) в Ворошиловградской области. *Вестник зоологии*, № 1: 45–50.
- Сахно, И. И. 1978. Материалы к экологии слепущонки обыкновенной в Ворошиловградской области. *Вестник зоологии*, № 1: 74–76.

ЗАГОРДНЮК, І. ІВАН САХНО — науковець, музеолог, педагог, дослідник екології гризунів і степової фауни. — Нарис про одного з найяскравіших дослідників сходу України й по суті першого «місцевого» теріолога, який докладно вивчав декілька різних аспектів регіональної теріології — стан популяцій топових видів (бабак, хохуля, сліпачок), вікові зміни фауни включно з аналізом зникнення чи скорочення ареалів низки аборигенних видів, наслідки інтродукції чужорідних видів (ондатра, єнот та ін.), стан та динаміка популяцій важливих у сільському господарстві видів мишовидих (миші, полівки), аналіз екології та живлення шкодочинних видів (включно з детальними експериментами у віварії). Створив школу дослідників змін фауни внаслідок освоєння степу і розбудови мережі лісосмуг.